

کمدی دل آرته و شخصیت‌های نمایشی آن

سمانه عشقی^۱، احمد حیدری^۲

۱- کارشناس ارشد پژوهش هنر از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب

۲- استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند

چکیده

کمدیا دل آرته یکی از نمایش‌های کمیک اروپایی است که از مشخصه اصلی آن بدیهه سازی، ماسکره (شخصیت‌های نمایشی) و استفاده از صورتک است. این هنر که در ریشه در یونان و روم باستان داشته از سده ۱۶ تا ۱۸م در ایتالیا و سپس فرانسه و دیگر نقاط دنیا منتشر شد و مورد استقبال جمع کثیری از مردم طبقات پایین جامعه و حتا اشراف گردید. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که هنر کمدیا دل آرته دارای چه شخصیت‌های نمایشی است و چه تاثیری بر نمایش‌های کمدی مناطق دیگر به خصوص ایران داشته است؟ روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است. این پژوهش به این نتیجه کمدی دل آرته ریشه در یونان باستان داشته، ولی پیدایش شخصیت‌های نمایشی بستگی به جامعه زمان خود داشته و بداهه سازی گرچه به متن صدمه می زند ولی بیان احساس و عواطف و هوشمندی بازیگر رکن اصلی زنده بودن این نمایش بوده و بعدها با ورود صحنه سازی به این نمایش محدودیت‌هایی در اجرا ایجاد می کند که در نهایت منجر به نابودی این هنر می شود. این هنر در دوره صفوی به شکل تخته روحوسی و یا سیاه بازی بروز می کند.

واژگان کلیدی: دل آرته، ماسکره، صورتک، تخته روحوسی

۱- مقدمه

کمدیا دل آرته را «کمدیا ال ایمپرو ویزو»^۱ (کمدی بدیهه سازی)^۲ و «کمدیا آسوجه نو» (کمدی دارای یک داستان یا موضوع) نیز می گفتند. کمدیا در زبان ایتالیایی به معنای کمدی است و کمدیا دل آرته به معنای کمدی هنری است یا کمدی که توسط هنرمندان اجرا شود. به گفته جورج هنسل، کمدیا دل آرته تئاتر بدیهه‌سازی ایتالیا است که دویست سال تمام از سال ۱۵۴۵م تا اواسط قرن هجدهم بر صحنه‌های در اروپا مسلط بوده است (هنسل، ۱۳۶۵: ۷۱). جاکومو اورلیا، کمدیا دل آرته را به سه دلیل مرتبط با نمایش‌های مضحکه آتلانا می داند: یکی شخصیت‌های آن است، دوم بدیهه سازی آن و دلیل سوم صورتک-هاست (اورلیا، ۱۳۸۳: ۲۴).

کمدیا دل آرته از میانه سده شانزدهم پا گرفت. می توان گفت موفقیت آن تقریباً در تمامی اروپا و به ویژه فرانسه و ایتالیا، کشور خاستگاهش، تا حوالی نیمه دوم سده هیجدهم پایدار ماند. یعنی حدود ۲۰۰ سال بازیگران و گروه‌های کمدیا دل آرته حرفه‌ای بودند و با گروه‌های آماتور فرق داشتند آن‌ها دارای گروه‌های منظمی بودند. درباره خاستگاه کمدیا دل آرته نمی‌توان قطعی و صددرصد صحبت کرد، اما محققان نظرات متفاوتی دارند. یکی از این مکاتب، سرچشمه کمدیا دل آرته را در فارس‌های آتلان در روم می جوید که در قرون وسطی به وسیله گروه‌های سیار میم حفظ شده بودند. دلیل اصلی بر این نظر وجود شخصیت‌های ثابت (تیپ سازی) در هر دوی این نمایش‌هاست. (براکت: ۱۳۸۳: ۳۱۸). نظریه دیگری وجود دارد مبنی بر این که، کمدیا دل آرته از گروه‌های میم بیزانس منشاء گرفته است، که پس از سقوط قسطنطنیه در ۱۴۵۳ م به غرب مهاجرت کردند (همان). جاکومو اورلیا در کتاب خود کمدیا دل آرته می گوید: «سده هاست که ذهنیت معتقد به استمرار بی وقفه میم مسخره، دیگر کنار رفته است» (خدادادی، ۱۳۸۵: ۲۳).

1- Comedia all Improviso

2- Improvise